

ბიჭიკო დიასამიძე

ტრაგიკული ღრვის წამებული კათოლიკოსი

საქართველოს სახელმწიფოებრიობის ისტორიამ არაერთი ტრაგიკული და მძიმე პერიოდი იცის, მაგრამ გამორჩეულია XVII ს-ის პირველი ნახევარი, როცა შამახასის გამანადგურებელ ლაშქრობებს, გვირგვინოსანთა (ლუარსაბ II, ქეთევან დედოფალი) ტყეობაში წამებით სიკვდილსა და ძმათამკვლელ ბაზალეთის ბრძოლას მოჰყვა სპარსეთის მიერ ქართლში გამაჰმადიანებულ ბაგრატიონთა გამეფების წესის დაკანონება. ამ პოლიტიკური მოვლენების შედეგი, საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ისტორიაში უპრეცედენტო გამოდგა — პირველმა გამუსლიმანებულმა მეფე როსტომმა ქართლის ორი კათოლიკოსი შეიწირა: ერთი (ზაქარია) ქვეყნიდან გააქცია, მეორე კი (ევდემოზ I) სიკვდილით დასაჯა.

საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესია განსაკუთრებულ პატივს მიაგებს იმ მღვდელმთავრებს, რომელთაც ქრისტიანობისა და ქვეყნის დამოუკიდებლობის დაცვას თავი შესწირეს და ამით მაგალითი მისცეს თანამემამულეებს რწმენისა და ქვეყნის თავისუფლებისათვის თავდადებისა. ისინი ეკლესიამ წმიდა მოწამებედ შერაცხა, ვითარცა წმიდა სამოციქულო ეკლესიისა და ქვეყნისათვის წამებულნი.

წმიდა წამებულთა ამ გუნდიდან გამორჩეულია XVII საუკუნის 30-იანი წლების ქართლის კათოლიკოსის — ევდემოზ I დიასამიძის სახელი, რომელსაც ქვეყნის ისტორიაში ერთ-ერთ ყველაზე რთულ პერიოდში (1634-1643 წწ.), როსტომ მეფის მმართველობისას მოუწია ქვეყნის ეკლესიის მესაქეობა და სულიერი მამობა.

ევდემოზ პირველის მოღვაწეობა, მისი მოწამეობრივი აღსასრული ასახულია ქართულ ისტორიოგრაფიაში, მისი ღვაწლი ეკლესიისა და ქვეყნის წინაშე სათანადოდ დაფასდა წმიდა მოწამედ შერაცხვით, მაგრამ ბოლო ხანებში, ისტორიკოს-მკვლევართა ერთი ნაწილის შრომებში გაჩნდა შეფასებები, რომ “მაჰმადიანობის მიუხედავად როსტომი პატივისცემას იჩენდა ქრისტიანობისადმი, ეხმარებოდა სასულიერო პირებს და აქტიურად მონაწილეობდა ეკლესია-მონასტრების აღდგენა-განახლებაში. ქრისტიანობისა და ეკლესიისადმი ასეთ ლოიალურ დამოკიდებულებას მხოლოდ პოლიტიკური მიზნები არ ეყოლა ჩაჩუღლად. ირანში დაბადებისა და იქ მისი ცხოვრების უდიდესი ნაწილის გატარების მიუხედავად, როსტომში ქართული ცნობიერება საკმაოდ ძლიერი იყო. ამიტომაც მისი კარგი დამოკიდებულება ქრისტიანული სარწმუნოებისადმი ამით უნდა ყოფილიყო განპირობებული” (მ. კაპანაძე, 2007, გვ. 66). ამასთან, ისინი უკრძნობიან რა “ქართლის ცხოვრებაში” მითითებულ მის ნათესაობას (მოყვრობას) თეიმურაზ პირველთან, ევდემოზ კათოლიკოსის მცდელობას

როსტომ მეფის დამხობისა და თეიმურაზ I-ის გამეფებისათვის ქართლში, მიიჩნევენ პირადი, ნათესაური ურთიერთობის გამოვლინებად და ამით აკინებენ მის დამსახურებას ეკლესიისა და ქვეყნის წინაშე.

წარმოდგენილი ნაშრომის მიზანია, აჩვენოს ევდემოზ კათოლიკოსის დროის საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური და პოლიტიკური ვითარება, როსტომ მეფის სახელმწიფოებრივი პოლიტიკის არსი და მკითხველი დაარწმუნოს იმაში, რომ ევდემოზ კათოლიკოსის პოზიცია და ბრძოლა როსტომის წინააღმდეგ განპირობებული იყო არა პირადი ინტერესებით, არამედ საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიისა და ქვეყნის დამოუკიდებლობის დაცვის ინტერესებით.

წმ. ევდემოზ პირველის კათოლიკოსად კურთხევას წინ უსწრებდა ჩვენი ისტორიის ტრაგიკული მოვლენები: შაჰ-აბასის ლაშქრობები და ათიათასობით ქართველის სპარსეთში გადასახლება, მეფე ლუარსაბ I-ისა და ქეთევან დედოფლის მოწამებრივი აღსარული სპარსეთის შაჰის კარზე, მარტყოფის ძლევაპირისილი გამარჯვების შემდეგ, მარაბდის ტრაგედია და ბაზალეთის ძმათამკვლელი ბრძოლა და სხვა, რომლებმაც შეამზადეს საფუძველი სპარსეთის ხელისუფალთა მიერ საქართველოს დამორჩილების ახალი სტრატეგიის შემუშავებისა — საქართველოს მეფეებად დაესვათ მხოლოდ გამუსლიმანებული ბაგრატიონები და მათი ხელით განეხორციელებინათ საქართველოს გამუსლიმანება, სახელმწიფოებრიობის დაკნინება და მისი საბოლოოდ დამორჩილება. ამით შესრულდებოდა მათი მეორე დიდი გეგმაც, კავკასიისაკენ მომართულ გაძლიერებულ რუსეთს ჩამოაცილებდნენ საიმედო მოკავშირეს, ქრისტიანულ საქათმევლოს.

1629 წელს (იანვარში) გარდაიცვალა შაჰ-აბას I. ამავე წლის ოქტომბერში, ოსმალეთის დიდი ვეზირის ხუსრეფ ფაშას ბრძანებით, გიორგი სააკაძე სიკვდილით დასაჯეს. გიორგის ბიძაშვილმა როსტომ ხან სააკაძემ და გიორგის ხელშეწყობით დაწინაურებულმა გამუსლიმანებული დაუდ ხანის შვილმა როსტომ ხან ბაგრატიონმა ირანის შაჰინ-შაჰად სეფი I დასვეს. სწორედ სეფი პირველს მოუწია იმ გეგმის განხორციელების დაწყება, რომელიც გამუსლიმანებულ ბაგრატიონთა გამეფებას ითვალისწინებდა ქართლში (ეს წესი მოქმედებდა 112 წელიწადს — 1632-1744 წლებში).

შაჰ-აბასი ისე გარდაიცვალა, რომ ვერ მიადწია ქართლის საბოლოო დამორჩილებას, ამიტომ შაჰის კარზე ქართლის გამუსლიმანება-დამორჩილების ახალი, განსხვავებული გეგმა შემუშავდა: გამოენახათ სამეფო გვარის — ბაგრატიონთა გამუსლიმანებული შთამომავალი, რომლის ქართლის ტახტზე დასმა კანონიერ სახეს მიიღებდა. ასე გახდა ქართლის ვალი (მმართველი) დიდი სიმონ I-ის მოლაღატე მძის — დაუდ ხანის უკანონო შვილი როსტომი, რომელმაც შაჰისადმი ერთგულებით ჯერ მისი გვარდიის სარდლობას, შემდეგ კი ისპაჰანის ტარულობასაც (მოურავობა) მიადწია. ამ დროს ქართლ-კახეთის რეალური მმართველი იყო თეიმურაზ I. 1633 წელს შაჰმა 130 000-იანი ჯარით თეიმურაზის წინააღმდეგ გამოგზავნა როსტომ ხან ბაგრატიონი მისი ქართლში გამეფების პირობით. თეიმურაზ I იძულებული გახდა დედოფლით, ერთგული სასულიერო პირებითა და სამასამდე ღიდიკაცით შეჭიზნებოდა თავის სიძეს, იმერეთის მეფეს — ალექსანდრეს. მეფეს იმერეთში გაჰყოლია ქართლის კათოლიკოსი

ზაქარიაე. მ. თამარაშვილი წერს: “რადგან თემურაზთან ერთად ზაქარია კათალიკოსიც გაიქცა იმერეთში, ამისათვის როსტომ ხანმა კათალიკოსად დანიშნა ერთი ახალგაზრდა ეპისკოპოსი, რომელიც არ იყო მეგობარი კათოლიკეებისა და რომლის შესახებ მისიონერები ამზობდნენ: “კაი მეომარი და მონადირე არისო” (მ. თამარაშვილი, 1902, გვ. 127). ეს ახალგაზრდა ეპისკოპოსი ედემოზ I დიასამიძე იყო, რომელიც, როგორც ჩანს, როსტომ მეფემ სწორედ ამ თვისებების გამო („კაი მეომარი და მონადირე“) შეარჩია კათოლიკოსად, რადგან ფიქრობდა ახალგაზრდა კათოლიკოსი ნაკლებად ღვთისმოსავი იქნებოდა, მაგრამ როგორც მოვლენების შემდეგმა მსვლელობამ აჩვენა, იგი შეცდა. “კაი მეომარი და მონადირე” ახალი კათოლიკოსი, ღრმად მორწმუნე და თავდადებული ქრისტიანი აღმოჩნდა.

როგორც როსტომის მოღვაწეობამ აჩვენა, იგი შაჰის კარის მიერ მკაცრად განსაზღვრული პროგრამით ჩამოვიდა საქართველოში. ამიერიდან სპარსეთის სახელმწიფო, ძალის ნაცვლად, მოქნილ, ლოიალურ პოლიტიკას გაატარებდა მუსლიმანი ბაგრატიონი მეფეების ხელით. ასე რომ “როსტომ ხანმა თავისი მმართველობის 26 წლის მანძილზე გაცილებით მეტის გაკეთება შეძლო ქართველთა გადასაგვარებლად, ვიდრე შაჰ-აბასმა, თემურლენგმა და ჯალალედინმა ერთად... რასაც ვერ გახდნენ ომითა და მახვილით, მშვიდობითა და ოქროთი შეძლეს” (ს. მასხარაშვილი, 2006, გვ. 242). ბერი ეგნატაშვილი შემდეგნაირად აღწერს როსტომ ხანის მეფობის დასაწყისს: “ამან აღაშენა სახლი ყიზილბაშური, კეკელუცად და ტურფად ნაგები, შემოიღო მოყენილობა, სმა-ჭამა, სმაოჩუნება და კეკელაობა. და მიიქცნენ სრულიად წესსა ზედა ყიზილბაშისასა, და გამრავლდა სახლსა შინა მისსა სიძვა და არა-წმინდება, ცოდვა იგი სოდომ-გომორული და მრუშობა და ღედათა თანა აღრევა” (ქცა, 1959, გვ. 424). და ეს ყველაფერი კეთდებოდა ყაენის ნებით, რადგან როსტომ მეფე “უყაენოდ არაყის რა მისცემდა, და, თუ ვინმე გასაკეთებლად უნდოდა, ყაენს შეეკითხოვოდა. და იყო მეფე როსტომ მორჩილი ყაენისა და მოყუარე სჯულისა მაჰმადისასა” (ქცა, 1959, გვ. 424). მან ქართლ-კახეთში ახალი ტიპის სახელმწიფოს დაუდო საფუძველი. ერთი მხრივ, შინაურთა და ადგილობრივთათვის როსტომი ქართველი მეფე იყო, რომელმაც ძველქართული სახელმწიფოებრივი სტრუქტურები და სახელმწიფო მმართველობაში ძველთაგანვე არსებული ქართული სახელო-თანამდებობები არ მოშალა, თავის თავსაც მეფეს უწოდებდა, მაგრამ მეორე მხრივ, მან გზა გაუხსნა “ყიზილბაშურ რიგს”, ხელისუფალთა დასახლება სპარსეთის მიზაძვით შეცვალა, შემოიღო ყიზილბაშური თანამდებობები. როსტომმა თავის მმართველობას ორსახა ხასიათი მისცა: სპარსელებისთვის ის „ვალია“ (ანუ შაჰის მოხელე), ქართველებისთვის — “მეფე” (ა. ჭავჭავაძე, 2003, გვ. 251). მოსახლეობის გულის მოგებისა და მხარდამჭერთა გამრავლების მიზნით, მან რიგი ისეთი ღონისძიებები გაატარა, რომლებიც მას ქვეყნის ეკონომიკური აღმავლობის, ქვეყანაში წესრიგის განმტკიცებისა და ქრისტიანობისადმი ლოიალური დამოკიდებულების იმიჯს უქმნიდა. ბერი ეგნატაშვილი გვაუწყებს: “ხოლო სამღვდელონი ეპისკოპოსნი ამითი დაიერთვულნა, რომე ყოველთავე ჭამაგირი განუწყესა, თავმდაბლად და ტბილად ექცეოდა, ამისათვის არღარა ზრუნვიდენ სამღვდელონი კრებულნი. ხოლო აღაშენა წმიდა

კათოლიკე ეკლესია, მცხეთის გუმბათი და სხვანიცა რომელნიმე მოოხრებულნი ეკლესიანი აღაშენნა. და კულალ აღაშენა გატეხილი ხილი” (ქცა, 1959, გვ. 425).

მეფეს ესმოდა რა ვაჭრობის, აღებ-მციცმობის როლი ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებაში, ხელს უწყობდა ვაჭრობის სადავეების უცხოელთა ხელში (სომხები, ბერძნები, ებრაელები) გადასვლას. მაკარი ანტიოქელის ცნობებზე დაყრდნობით, პროფ. შ. მესხია XVII საუკუნის შუა ხანების ქართლში შექმნილ მდგომარეობას ასე ახასიათებდა: “შთელი ვაჭრობა ქართველთა ხელკვეითი სომხების, ებრაელების და ზოგიერთი ბერძნის ხელთაა... ეს სომხები და ებრაელები წარმოადგენენ მდიდართა კლასს საქართველოში და მათ წინაშე ყველა ქართველი დავალებულია განურჩევლად წარჩინებულობისა და მმართველობისა. ყოველ ამ ვაჭართაგანს ოჯახში ყავს ქართველი გოგო-ბიჭი მსახურად, რომლებსაც როგორც უნდათ, ისე ექცევიან” (შ. მესხია, 1983, გვ. 316).

როსტომ მეფის მოღვაწეობის ხანიდან დამკვიდრდა ქართლში ქრისტიანი ქართველთა ტყვედ სყიდვა. თუ სიმონ ხანი ტყვეებად, საჩუქრებად არაქართველებს, არაქრისტიანებს აგზავნიდა, როსტომის მეფობიდან დაკანონებულია ქართველ ქრისტიანთა ტყვედ ქცევა. “ქართლის ცხოვრებაში” ვკითხულობთ: “და ამან როსტომ მატა ყოველსა ფეშქაშსა და მეტადრე ტყვესასა. რაჟამს დაიდვა სვიმონ მეფემან, ამ წესით იქმოდა: ანუ ძესა ურიისასა, ანუ ნასყიდსა და ანუ ოსთასა გაგზავნიდა, ხოლო ამან გამოიყვანა ქართველთა გლეხობა, აზნაურთა, დიდებულთა ასულნი და ძენი და მას გაუგზავნიდა, ამიერითგან დაიდვა ეს: და ყოველნი მეფენი საქართველოსანი ესრეთ ჰყოფდენ, ვიდრე მოღლინდელად დღემდე” (ქცა, 1959, გვ. 425).

როსტომ მეფის დროს გახშირებულა ქართველ მართლმადიდებელ ქრისტიანთა “გაკათოლიკება”, “გასომხება”, “გაბერძნება”, თუ “გამუსლიმანება”. ამ პროცესმა ძალიან ფართო და საშიში ხასიათი მიიღო. ამიერიდან ქართველად მხოლოდ მართლმადიდებელ ეთნიკურ ქართველს თვლიდნენ. ეთნიკურად ქართველი კათოლიკე “ფრანგად” იწოდებოდა, გრიგორიანელი — “სომხად”, ბერძნული ეკლესიის წევრი — “ბერძნად” და ა.შ. ამ პროცესს ხელს უწყობდა უცხოელთა მიერ გლეხებით დასახლებული მიწებისა და სოფლების შეძენის მიღებული წესიც, რომელსაც ხელისუფლებაც უწყობდა ხელს. ავგუსტინიანე პატრი ამბროზიო 1640 წელს რომში გაგზავნილ წერილში წერდა: “თუმიცა ქართველებს დიდი სიმძულვარე აქვსთ სომხებისა სარწმუნოების მხრივ, გარნა, როდესაც მათი ყმები ხლებიან, ბევრი მათგანი გადადის სომხის წესზე. ამაზე უარესიც ვნახეთ: ზოგიერთმა მდიდარმა ურიებმა, რომლებიც საქართველოში სცხოვრობენ, გააურიავეს რაედენიმე თავიანთი ყმა და მოსამსახურე” (შ. თამარაშვილი, 1902, გვ. 236). საქმე იქამდეა მისული, რომ როცა ერთ-ერთი მართლმადიდებლის (ნასყიდა ლოპამონი) კათოლიკე მონაზონად შედგომის გამო სასამართლო შედგა, კათოლიკე პატრი ქართლის კათოლიკოსს საყვედურით მიმართავს: “ყოველდღე ჩენის თვალით ვხედავთ, რომ მრავალნი ქართველნი სომხდებიან, და უფრო მომეტებული მათგანნი მაჰმადის სარწმუნოებასაც ღებულობს, მაშ, ვისაც კი უნდა გაფრანგება, რად უნდა დაეშალოს?” (შ. თამარაშვილი, 1902, გვ. 127).

XVII საუკუნის 30-იანი წლების მეორე ნახევარში ევროპელი კათოლიკე პატრები ქართლიდან იმერეთსა და სამეგრელოში გადადიან. ამას მ. თამარაშვილი იმით ხსნის, რომ “ქართლში ველარ ხედავდნენ უწინდელგებ კათოლიკე სარწმუნოების მოსარჩლე მეფეს (თეიმურაზს — ბ.დ.), მისიონის მფარველს დედოფალს (თეიმურაზის მეუღლე დარეჯანს მისიონის მფარველს და დედას ეძახდნენ) და აღარც თავიანთ ერთგულ კათალიკოსს (ზაქარია — ბ.დ.)... არც ახალი კათალიკოსისაგან (ევდემოზ I — ბ.დ.) დიდს სიკეთეს მოელოდნენ” (მ. თამარაშვილი, 1902, გვ. 131). როსტომ მეფის საეკლესიო პოლიტიკის დამახასიათებელია ისიც, რომ ევდემოზ პირველის მოწამებობრივი სიკვდილის შემდეგ კათალიკოსად დასვა არა გამოცდილი, ორმად განსწავლული სასულიერო პირი, არამედ “ლაშქარ-ნადირობით” გამორჩეული ქრისტიანულ ურდულთმგებელი, რომელიც იყო: “გამოცდილი საეროსა სამამაცოსა ლაშქარ-ნადირობასა შინა, და არა ჰქონდა გამოცდილობა წერილთა, მცირე ოდენ წურთილ იყო” (ქცა, 1959, გვ. 425).

ვფიქრობთ, ქართლში შექმნილი სოციალურ-ეკონომიკური და პოლიტიკური ვითარების წარმოდგენილი სურათი იძლევა იმის საფუძველს, რომ ორმად გავიაროთ კათალიკოს ევდემოზ I დიასამიძის მოღვაწეობის არსი: ან უნდა შეჭვებოდა როსტომ მეფის ქართველთა სულიერი გახრწნის, ეროვნული ცნობიერების გადაგვარების პოლიტიკას, რაც ქვეყნის დამოუკიდებლობისა და სახელმწიფოებრიობის დაკარგვას მოუშადადებდა საფუძველს, ან დაპირისპირებოდა მას, ეძებნა გზა ქვეყნის ხსნისა. როგორც ჩანს, კათალიკოსმა მეორე გზა აირჩია. იგი ვერ ეგუებოდა მეფის მიერ ქვეყანაში დანერგულ ყიზილბაშური ცხოვრების წესსა და იმას, რომ “რომელნიცა იყვნენ ქართველნი, მოყუარენი წესისა მათისა, მეძაენი და ბილწების მოქმედნი, დიდად პატივსცემდა მეფე როსტომ და ჰკითხევდა და უსმენდა მათსა და, რომელნიცა იყვნენ სიმართლისა-მოქმედნი და წრფელნი გულითა და ცოდვის მორიდალნი, მათ არას პატივსცემდა და ცუდს კაცს ეძახდენ. და შეუძლებელსა” (ქცა, 1959, გვ. 425). ამიტომ კათალიკოსი მეფეს სახალხოდ ეუბნებოდა “მაჰმადიანების მამა ხარ და ქრისტიანთა მამინაცვალიო” (წმინდანთა ცხოვრებანი, 2006, გვ. 306-307). მისთვის ცხადი იყო, რომ შაჰისაგან გამოგზავნილი, სპარსეთში დაბადებულ-აღზრდილი მუსლიმანი როსტომი ირანის ხელისუფლების გეგმის მიხედვით მოქმედებდა, ამიტომ იგი თანამოაზრეებთან ერთად ქართლის ინტერესებისათვის მისაღებ მეფის კანდიდატურად, სპარსელების წინააღმდეგ დაუცხრომელ მებრძოლ, წამებული ქეთევან დედოფლის შვილს თეიმურაზს მიიჩნევდა, რადგან სწორედ მან გაიღო ყველაზე დიდი მსხვერპლი (შვილები, დედა...) დამპყრობელთა ბრძოლაში.

ამიტომ “შეკრეს პირობა (ზაალ) ერისთავმან, იოთამ ამილახორმან, ნოდარ ციციშვილმან, კათალიკოსმან დიასამიძემან ევდემოზ, გორაშვილმან გიორგი და ზოგმან რომელღანმე ქართველმანცა, ამათ ინებეს განდგომა როსტომ მეფისა. და უფროსდა ცდილობდა კათალიკოზი ევდემოზ ამისათვის, რომე ამისი ძმის ასული დათუნას, ბატონი თეიმურაზის შვილს ცოლად ესუა. ამათ გაუგზავნეს ბატონს თეიმურაზს კაცი და მისცეს საფიცრები და პირობა დიდი და იხმეს: “კულად მოდი ქართლში და გაგაბატონებთო” — ვკითხულობთ “ქართლის ცხოვრებაში” (ქცა, 1959, გვ. 422). შეთქმულება გასცეს. როსტომ

მეფემ შეთქმულები შეიპყრო და სასტიკად დასაჯა. “შეიპყრა კათალიკოზი ევდემოზ როსტომ მეფემან და წარავლინა ქალაქის ციხეშია და ტყუე-ყო და, ხანსა რაოდენსამე უკანა, მუნვე ციხეში მოაშთობინა (ქცა, 1959, გვ. 423). ვახუშტი ბატონიშვილი შემდგენიერად გადმოსცემს ამ ამბავს: “შეიპყრა როსტომ მეფემან კათალიკოზ ევდემოზ და პატიმარ-ჰყო ტფილისს ციხესა შინა. შემდგომად გარდმოვადლო განჯის-კარის კოშკილამ” (ქცა, 1973, გვ. 442). მარი ბროსე ამბობს: “კათალიკოზი შეიპყრეს, მაღალ კოშკიდან ხევე გადავადეს” (მ. ბროსე, 1895, გვ. 204-205). “ქართველ წმინდანთა ცხოვრებაში” ვკითხულობთ: როსტომ მეფემ “მისი გვამი შეურაცხყოფის მიზნით ნარიყალას ციხიდან გადაავადებინა აბანოების მხარეს. ქრისტიანობისათვის წამებული ნეტარხსენებული კათალიკოს-პატრიარქის გვამი ქრისტიანებმა ფარულად წამოასვენეს და ანჩისხატის ტაძარში დაკრძალეს, ჩრდილო-დასავლეთ კუთხეში” (გვ. 235).

ყველა ზემოთქმული და ევდემოზ პირველის დასჯის ფორმა (დატუსადება, მოშობა, ციხის კოშკიდან გადავადება) აჩვენებს, რომ ევდემოზ პირველის მოქმედება, მისი მონაწილეობა შეთქმულებაში, ხელისუფლებამ შეაფასა როგორც მეფისაგან განდგომა და ღალატი. როსტომის მეფობას ივ. ჯავახიშვილი ასე აფასებდა: ქართლში როსტომისა და კახეთში სელიმის გაბატონებით “ქვეყანა მთლიანად სპარსეთს ჩაუვარდა ხელში... ბრძოლისათვისაც ცხადი უნდა გამხდარიყო, რომ თეიმურაზ მეფის ბატონობა აღმოსავლეთ საქართველოს დამოუკიდებლობასა და მაინცადამაინც დამოუკიდებლობისათვის თავგანწირულის ბრძოლას მოასწავებდა, როსტომის მეფობა კი ჩვენი ქვეყნის მონობასა და სპარსთა ბატონობის მომავლენებელი იყო (ივ. ჯავახიშვილი, 1967, გვ. 369). თუ ამ შეფასებას ვიზიარებთ, მაშინ ევდემოზ კათალიკოსის როსტომ მეფისაგან განდგომა, მის წინააღმდეგ აჯანყება გვიჩვენებს, ქვეყნის დამოუკიდებლობისა და თავისუფლებისათვის თავგანწირვა იყო და მისი ნათესაობა (მოყვარეობა) თეიმურაზ მეფესთან მხოლოდ რეალობის დაფიქსირებაა მემბტიანეს მიერ, რადგან აჯანყებულთა გამარჯვების შემთხვევაშიც ევდემოზ კათალიკოსი პირადად არაფერს ელოდა, რადგან იგი ისედაც უმაღლესი მღვდელმთავარი, კათალიკოსი იყო. “კათალიკოს ევდემოზ I-ის პოლიტიკური ნაბიჯი (“როსტომისგან განდგომა”) ნაკარნახევი იყო არა ვიწრო სუბიექტური (ნათესაური ურთიერთობა თეიმურაზ I-თან) მოსაზრებით, არამედ იყო ნაბიჯი ღრმად მოაზროვნე ეროვნული მოღვაწისა, ერის ქემარბიტი სულიერი მამისა და შორსმხედველი პოლიტიკოსისა” (ზ. კაცელაშვილი, 1999).

როსტომ მეფის მხრივ ქრისტიანობის მიმართ ლოიალობა, ეკლესიების შენება და შემკობა, მშვიდობიანობა და ერთგვარი ეკონომიკური აღმავლობა ქვეყანაში არა მისი კეთილი ნების გამოვლინება იყო, როგორც ამას ზოგიერთი მკვლევარი თვლის, არამედ სპარსეთის სახელმწიფოს დამპყრობლური გეგმის შემადგენელი ნაწილი, რომელიც ითვალისწინებდა ქართველი ხალხის გულის მოგებას, დამშვიდებას, სულიერ გახრწნას, ეროვნული ცნობიერების მოღუწებას, ქვეყანაში შექმნილი ვითარებისადმი შეგუებას, მოსახლეობის რაც შეიძლება დიდი ნაწილის დამპყრობთა სამსახურში ჩაყენებას და საბოლოოდ მშვიდობიანი გზით, რენეგატი გამაჟსლიმანებული მეფეების ხელით, ქვეყნისათვის დამოუკიდებლობის წართმევას. ამიტომ როსტომ მეფის საქმიანობის გაზვიადება

და დადებითად შეფასება ქვეყნის დამოუკიდებლობისა და ქრისტიანობის დაცვისათვის თავდადებული წმიდა მოწამე ევდემოზ კათალიკოსის ღვაწლის დაკნინებაა, რაც დიდი უმადურობა და უსამართლობაა ისტორიის წინაშე.

დამოწმებული ლიტერატურა

- მ. ბროსე, 1895 - მარი ბროსე, საქართველოს ისტორია, ტფილისი, 1895.
 მ. თამარაშვილი, 1902 - მ. თამარაშვილი, კათოლიკობა ქართველთა შორის, ტფილისი, 1902.
 მ. კაპანაძე, 2007 - მ. კაპანაძე, ქრისტიანობისა და ეკლესიისადმი როსტომ ხანის დამოკიდებულების საკითხისათვის. კრ. აღმოსავლეთი და კავკასია, №5, 2007.
 ზ. კაცელაშვილი, 1999 - ზ. კაცელაშვილი, შეიპყრა მეფემან და ციხეში მოაშთობინა. გაზ. „თბილისი“, 10 ივლისი, 1999.
 ს. მასხარაშვილი, 2006 - ს. მასხარაშვილი, მატთანე ქართველთა, თბ., 2006.
 შ. მესხია, 1983 - შ. მესხია, საისტორიო ძიებანი, II, თბ., 1983.
 ქცა, 1959 - ქართლის ცხოვრება, ტ.II, თბ., 1959.
 ქცა, 1973 - ქართლის ცხოვრება, ტ.IV, თბ., 1973.
 წმინდანთა ცხოვრება, 2003 - ქართველ წმინდანთა ცხოვრებანი, თბილისი-ათენი, 2003.
 წმინდანთა ცხოვრება, 2006 - წმიდათა ცხოვრებანი, წიგნი II, თბ., 2006.
 ა. ჯაფარიძე, 2003 - ა. ჯაფარიძე, საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის ისტორია, ტ. III, თბ., 2003.
 ივ. ჯავახიშვილი, 1967 - ივ. ჯავახიშვილი, ქართული ერის ისტორია, ტ. IV, თბ., 1967.

BICHIKO DIASAMIDZE

MARTYR CATHOLICOS OF THE TRAGIC TIME

Georgian Orthodox Church confers special honor to the high priests and clergy who sacrificed themselves to the Christian faith and for the independence of Georgia and gave the example of devotion for the faith and loyalty of their fatherland to the nation, The Georgian church canonized them as Saints. Among the group of those martyrs the name of Evdemoz I Diasamidze, Catholicos of Kartli, in the 30s of the 17th century, is one of the luminous persons in the history of our country during one of the most difficult periods (1634-1643) when the country was ruled by a renegade King Rostom.

The aim of the present paper is to show social, economic and political situation of the period, the essence of king Rostom's state policy, and tell the reader that the position of Evdemoz I Catholicos - to oppose King Rostom - was conditioned not by the personal sentiments, but by the interests of protecting Georgian Orthodox Church and the country's independence.

The analyzed social, economic and political situation provides a picture that gives ground to realize the essence of Evdemoz I Diasamidze's activities:

He either should conform to the spiritual decadence and the policy of degeneration of the national consciousness of King Rostom, (that would lay the ground for the loss of Georgia's independence and statehood) or contradict the King and seek the ways of salvation of the country.

Evdemoz I Catholicos chose to oppose the King's policy of establishing Qizilbash mode of life and publicly uttered a bitter diatribe against King Rostom: "You are the father to Muslims and step-father to Christians".

An unsuccessful conspiracy had been planned that was prematurely revealed. The plotters were arrested and severely punished. King Rostom had Evdemoz I Catholicos smothered in the city prison and to humiliate him his corpse was thrown from the Narikala Castle to the side of the baths. "Christian believers succeeded in stealing the body of the martyr Catholicos and buried him in the north-west corner of Anchiskhati church".

The opposition of Evdemoz I Catholicos is a heroic act for the independence and freedom of his country.

That Evdemoz I Catholicos was related to King Teimuraz is a mere historical fact that had nothing to do with Catholicos' personal ambitions as he had already been a Catholicos and no high position was granted to him in case of the successful outcome of the conspiracy.

That is why his split from King Rostom was dictated from the position of the spiritual father of the nation and his choice was the step of the farseeing politician.